

kpt. mgr inż. Jacek Kalinko

dr inż. Stanisław Lipiński

kpt. mgr inż. Łukasz Kuziora

Zakład Taktyki i Dowodzenia

Wydział Inżynierii Bezpieczeństwa Pożarowego

Szkoła Główna Służby Pożarniczej

Mobilne stanowiska dowodzenia na potrzeby kierującego działaniem ratowniczym

Abstrakt

Artykuł jest analizą problematyki prawnej stanowisk dowodzenia, dokonanej pod kątem obowiązujących przepisów prawnych oraz przedstawieniem praktycznej postaci ich stosowania. W materiale szczególny nacisk położono na identyfikację roli kierującego działaniem ratowniczym w trakcie zdarzeń, w których uczestniczą jednostki ochrony przeciwpożarowej. Omówiono podstawowe zagadnienia związane z podziałem na poziomy kierowania działaniem ratowniczym. Wspomniano o aspektach związanych z prawidłowym oznakowaniem kierującego działaniem ratowniczym. Przedstawiono analizę podstaw normatywnych i teoretycznych organizacji stanowisk dowodzenia. Następnie wskazano, w jakiej postaci występują stanowiska dowodzenia.

Słowa kluczowe: stanowisko dowodzenia, kierowanie działaniem ratowniczym, poziomy kierowania działaniem ratowniczym

Mobile Command Posts for Rescue Operations

Abstract

The article is an analysis of the legal issues of the command post, following the legal regulations and the practical form of their application. The next part of the paper is about identifying the role of the rescue action commander during the firefighting incident. Next, the basis issues related to the levels of the management

during the rescue actions are discussed and the aspects related to the proper labeling of the rescue action commander are mentioned. An analysis of the normative and theoretical basis of the organization of command posts is presented. At the end of paper the different kinds of typically used command posts are presented.

Keywords: command post, command of rescue actions, levels of command of rescue actions

Wstęp

Charakter współczesnych zagrożeń wymusza konieczność kształtowania rozwiązań systematyzujących funkcjonowanie ratownictwa. W naszym kraju na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci ma miejsce ewolucja w podejściu do organizowania ratownictwa. Naturalną potrzebą stało się integrowanie ratowników i podmiotów ratowniczych różnych specjalności dla możliwości ich efektywnego wspólnego działania. Na terenie Polski działalność prowadzi kilka systemów ratowniczych, między innymi Państwowe Ratownictwo Medyczne (PRM) i krajowy system ratowniczo-gaśniczy (ksrg), w którym najbardziej rozległy zakres zadań realizowany jest przez Państwową Straż Pożarną (PSP).

Zgodnie z ustawą¹ Państwowa Straż Pożarna jest zdefiniowana jako zawodowa, umundurowana i wyposażona w specjalistyczny sprzęt formacja, która została powołana i przeznaczona do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami. O ile pojęcie walki z pożarami jest jednoznaczne i każdemu obywatelowi znane, to pojęcie miejscowego zagrożenia niekoniecznie. W myśl ustawy *o ochronie przeciwpożarowej*² miejscowym zagrożeniem jest zdarzenie wynikające z rozwoju cywilizacyjnego i naturalnych praw przyrody niebędące pożarem ani klęską żywiołową, które stanowi zagrożenie dla życia, zdrowia, mienia lub środowiska, któremu zapobieganie lub którego usunięcie skutków nie wymaga zastosowania nadzwyczajnych środków.

1 Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. 1991 Nr 88 poz. 400 z późn. zm.) (dalej jako Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej).

2 Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. 1991 Nr 81 poz. 351 z późn. zm.) (dalej jako Ustawa o ochronie przeciwpożarowej).

Pożar czy inne miejscowe zagrożenie to niejednokrotnie żywioł, który rokrocznie nieodwracalnie niszczy różnego rodzaju obiekty, powstaje i rozprzestrzenia się niezmiernie szybko, dlatego wymaga równie szybkiego podjęcia decyzji, co do sposobu jego zwalczania przez wyznaczone do działań ratowniczych siły i środki. W ramach przeciwdziałania tego rodzaju zdarzeniom funkcjonuje krajowy system ratowniczo-gaśniczy (ksrg), który jako integralna część organizacji systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa skupia jednostki ochrony przeciwpożarowej, w tym PSP i ochotnicze straże pożarne (OSP) oraz inne służby, inspekcje, straże, instytucje oraz podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej zgodziły się współdziałać w działaniach ratowniczych.

Zastępy ratownicze funkcjonujące w ramach ksrg w trakcie działań ratowniczych są kierowane przez uprawnioną osobę, zwaną *kierującym działaniem ratowniczym* (KDR). Tu wspomnieć należy, że do 1991 roku tę funkcję określano mianem – „*dowodzący akcją ratowniczą*” (DAR), po czym wprowadzono zmianę znaczenia pojęć. Na dzień dzisiejszy w nomenklaturze pojęć ochrony przeciwpożarowej „*dowodzenie*” jest formą sprawowania zwierzchnictwa, właściwą dla relacji przełożony-podwładny w jednostkach ochrony przeciwpożarowej oraz oddziałach i pododdziałach ratowniczych ksrg, funkcjonujących etatowo i doraźnie na potrzeby działań ratowniczych.

W przypadku bardziej skomplikowanych działań ratowniczych z użyciem większej liczby sił i środków, skala obowiązków do wypełnienia przez KDR poszerza się, zwiększając bezpośrednio trudność w prawidłowym realizowaniu zadań. W ramach swojej funkcji KDR powinien wypełniać swoje obowiązki zasadniczo przez podejmowanie prawidłowych decyzji co do metod i sposobów działania taktycznego, poprzez wydawanie odpowiednich decyzji – rozkazów i poleceń. W celu zapewnienia niezbędnych warunków dla możliwości wypełnienia wszystkich obowiązków przez KDR, podczas zdarzeń o większym stopniu skomplikowania powinna być stworzona właściwa struktura zarządzania. Ma ona zapewnić kierowaniu i dowodzeniu właściwą efektywność, a tę podnieść może wsparcie zapewnione przez odpowiednio przygotowane *stanowisko dowodzenia*.

1. Kierowanie działaniem ratowniczym

Istota kierowania działaniem ratowniczym

Zagadnienia kierowania działaniami ratowniczymi wiążą z koniecznością kształtowania realizacji zadań, których swoboda przeprowadzania determinowana jest ograniczeniami wymogów przepisów prawa. Stan literatury na ten temat nie daje komfortu uzyskania odpowiedzi na wiele pojawiających się pytań co do sposobu przeprowadzania zadań ratowniczych i kierowania nimi. Każdorazowo pojawia się niepewność, co do poziomu akceptowalności podejmowanych ryzyk, odnoszących się do skuteczności działań, ekonomiczności i bezpieczeństwa realizujących zadania ratowników. Stąd nieodzownym jest stałe poszukiwanie rozwiązań na gruncie interpretacji wykładni obowiązujących przepisów prawnych.

W celu zgłębienia istoty kierowania działaniami ratowniczymi należy przywołać definicję pojęcia *działań ratowniczych*, które definiuje się jako „każdą czynność podjętą w celu ochrony życia, zdrowia, mienia lub środowiska, a także likwidację przyczyn powstania pożaru, wystąpienia klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia”³. Przedstawiona w ustawie o ochronie przeciwpożarowej definicja odnosi się do czynności wykonywanych przez ratowników z jednostki ochrony przeciwpożarowej, tj. m.in. z PSP, Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej (WOP) czy OSP.

Drugim ważnym pojęciem jest określenie *akcja ratownicza*, zdefiniowana w Ustawie o Państwowej Straży Pożarnej, jako „... działania ratownicze organizowane i kierowane przez Państwową Straż Pożarną”⁴.

Należy tu podkreślić, iż w myśl ustawy o ochronie przeciwpożarowej zdefiniowano jednostki ochrony przeciwpożarowej jako „jednostki umundurowane i wyposażone w specjalistyczny sprzęt, przeznaczone do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi lub innymi miejscowymi zagrożeniami”⁵. Do przedmiotowych jednostek, zgodnie z ustawą o ochronie przeciwpożarowej⁶ zalicza się:

- jednostki organizacyjne PSP,
- jednostki organizacyjne WOP,

3 Ustawa o ochronie przeciwpożarowej.

4 Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej.

5 Art. 16a.1. Ustawy o ochronie przeciwpożarowej.

6 Ibidem.

- zakładowe straże pożarne,
- zakładowe służby ratownicze,
- gminne zawodowe straże pożarne,
- powiatowe (miejskie) zawodowe straże pożarne,
- terenowe służby ratownicze,
- ochotnicze straże pożarne,
- związek ochotniczych straży pożarnych,
- inne jednostki ratownicze.

W efekcie należy wyjaśnić, czym różnią się sformułowania – *działanie ratownicze* i *akcja ratownicza*. W myśl powyższych przepisów przytoczona definicja *akcji ratowniczej* odnosi się tylko i wyłącznie do PSP, zaś definicja *działań ratowniczych* jest znaczeniowo obszerniejsza i służy określeniu różnorodnych przedsięwzięciach ratowniczych podczas zdarzeń, prowadzonych nie tylko przez jednostki ze środowiska ochrony przeciwpożarowej. Konsekwencją faktu wprowadzenia dwóch podobnych pojęć jest potrzeba określenia ich odrębności i wzajemnej współzależności, co w praktyce przynosi odmienne, następujące interpretacje:

- 1) Akcją ratowniczą można określać te działania ratownicze jednostek Państwowej Straży Pożarnej, które zostały przez nią samodzielnie podjęte i prowadzone. Brak jest tu pewności, czy przystąpienie do działań innych niż PSP uczestników zmienia status akcji ratowniczej.
- 2) Można przyjąć uporządkowanie wzajemnego zawieranie się pojęć tak, jak przedstawiono to w formie obrazowej na rys. 1.

Rys. 1. Zakres znaczeniowy pojęć działanie ratownicze i akcja ratownicza

Źródło: opracowanie własne

Podstawą takiego zestawienia jest stwierdzenie, że definicja *działań ratowniczych* odnosząc się do wszystkich jednostek ochrony przeciwpożarowej (w tym do PSP) jest definicją szerszą znaczeniowo i siłą rzeczy zawiera w sobie zakres znaczeniowy tego co określa definicja *akcji ratowniczej*.

- 3) W sytuacji kiedy *działania ratownicze* zainicjowane zostały przez dowolną jednostkę ochrony przeciwpożarowej można uznać, że stają się one *akcją ratowniczą* z chwilą przejęcia kierowania działaniem ratowniczym przez strażaka PSP, bo strażak ten w imieniu PSP jest organizującym i kierującym przedsięwzięciem ratowniczym.

W organizacji działań ratowniczych szczególną rolę odgrywa *kierowanie działaniem ratowniczym*. W celu utrzymania prawidłowego przebiegu, na miejscu działań ratowniczych powinna być osoba, która będzie kierować i jest odpowiednio wykwalifikowana i uprawniona. Taka osoba nazywana jest *kierującym działaniem ratowniczym* i jest nią „*pierwszy przybyły na miejsce zdarzenia dowódca z jednostki ochrony przeciwpożarowej, do czasu przybycia osoby posiadającej uprawnienia do przejęcia kierowania*”⁷. Od podjętych decyzji tej osoby będzie zależeć przebieg i powodzenie przeprowadzonych działań.

Kolejną definicją określającą *kierowanie działaniem ratowniczym* jest bardzo ogólne sformułowanie wyrażone w rozporządzeniu: „*planowanie, organizowanie, nadzorowanie i koordynowanie działań ratowniczych*”⁸. Jak widać przytoczona definicja ma charakter nieprecyzyjny. Określenia w niej wykorzystane nie ukazują istoty *kierowania działaniem ratowniczym*, którą jest „*decydowanie*”. Najważniejszym wymaganiami wobec kierującego jest sprawne i skuteczne podejmowanie decyzji, które bezpośrednio wpływają na efektywny przebieg działań. Powodzenie działań zależeć będzie od decyzji i poleceń KDR, wdrażających założony i zaplanowany zamiar taktyczny.

7 Rozporządzenie ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania i współdziałania jednostek ochrony przeciwpożarowej biorących udział w działaniu ratowniczym (Dz.U. z 2013 r. poz. 709)(dalej jako Rozporządzenie o kierowaniu i współdziałaniu).

8 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz.U. 2017 poz. 1319 rozdz. 2 par. 42 ust.1)(dalej jako Rozporządzenie o ksrg).

Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie szczegółowych zasad kierowania i współdziałania jednostek ochrony przeciwpożarowej biorących udział w działaniu ratowniczym⁹, kierowanie działaniem ratowniczym rozpoczyna się z chwilą przybycia na miejsce zdarzenia pierwszych sił z jednostki. Powyższe rozporządzenie zostało sporządzone na podstawie ustawy o ochronie przeciwpożarowej, dzięki temu przytoczona definicja rozpoczęcia kierowania działaniem ratowniczym odnosi się do wszystkich jednostek ochrony przeciwpożarowej (włączonych oraz niewłączonych do ksrsg). Natomiast w rozporządzeniu w sprawie szczegółowych zasad organizacji ksrsg¹⁰ odnoszącym się do zasobów włączonych w strukturę ksrsg doprecyzowano początek kierowania działaniem ratowniczym jako – „... rozpoczyna się z chwilą przybycia na miejsce zdarzenia pierwszych sił i środków podmiotów z ksrsg oraz stwierdzenia, w wyniku przeprowadzonego na miejscu zdarzenia rozpoznania sytuacji, zasadności podjęcia działań”¹¹. W powyższej bardziej szczegółowej definicji przewidziano sytuacje, w których dysponowane są siły i środki do zdarzenia na podstawie informacji od osoby zgłaszającej lub systemu sygnalizacji pożarowej. Natomiast po przybyciu do wskazanego miejsca zdarzenia okazuje się, że nie jest wymagane podejmowanie żadnych działań ratowniczych. Sytuacją taką jest przykładowo zainicjowanie czujki dymu w garażu podziemnych, czego powodem jest uruchomienie silników jednocześnie w wielu samochodach.

Po zdefiniowaniu początku kierowania działaniem ratowniczym, należy wyjaśnić w jakich sytuacjach kończy się (ustaje) kierowanie działaniem ratowniczym. Przytaczane wielokrotnie rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad kierowania i współdziałania jednostek ochrony przeciwpożarowej biorących udział w działaniu ratowniczym¹² nie definiuje tego momentu, natomiast rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad organizacji ksrsg¹³ definiuje ten moment dosyć precyzyjnie. Kierowanie działaniem ratowniczym kończy się z chwilą wykonania działań ratowniczych, w tym:

- udzielenia medycznych działań ratowniczych osobom poszkodowanym na miejscu zdarzenia oraz przekazania ich jednostkom systemu

9 Rozporządzenie o kierowaniu i współdziałaniu.

10 Rozporządzenie o ksrsg.

11 Ibidem.

12 Rozporządzenie o kierowaniu i współdziałaniu.

13 Rozporządzenie o ksrsg.

Państwowego Ratownictwa Medycznego albo osobie wykonującej zawód medyczny w podmiocie leczniczym;

- przekazania terenu, obiektu lub mienia objętego działaniem ratowniczym właścicielowi, zarządcy, użytkownikowi lub przedstawicielowi organu administracji rządowej lub samorządu terytorialnego albo Policji lub straży gminnej (miejskiej), a w przypadku braku możliwości ich ustalenia lub nieobecności na miejscu zdarzenia – zgłoszenia tego faktu do właściwego terytorialnie stanowiska kierowania.

Poziomy kierowania działaniem ratowniczym

W zależności od wielkości zdarzenia do działań ratowniczych jest dysponowana adekwatna ilość sił i środków podmiotów ratowniczych. Dla potrzeb działań ratowniczych wprowadzono trzy poziomy kierowania:

- interwencyjny,
- taktyczny,
- strategiczny.

W celu pełniejszego scharakteryzowania poziomów kierowania należy wcześniej wskazać struktury (pododdziały i oddziały), które mogą być tworzone z podmiotów ksrg z jednostek ochrony przeciwpożarowej na potrzeby działania ratowniczego¹⁴:

- rota – dwuosobowy zespół ratowników wchodzący w skład zastępu lub specjalistycznej grupy ratowniczej;
- zastęp – pododdział liczący od 3 do 6 ratowników, w tym dowódca, wyposażony w pojazd przystosowany do realizacji zadania ratowniczego;
- sekcja – pododdział w składzie 2 zastępów, w tym dowódca,
- pluton – pododdział w składzie od 3 do 4 zastępów, w tym dowódca;
- kompania – pododdział w składzie od 8 do 16 zastępów oraz dowódca;
- batalion – oddział w składzie od 3 do 5 kompanii oraz dowódca i sztab;
- brygada – związek pododdziałów i oddziałów oraz dowódca i sztab;
- specjalistyczna grupa ratownicza (SGR) – pododdział przeznaczony do realizacji specjalistycznych czynności ratowniczych.

¹⁴ Ibidem.

Należy również dodać, iż w ramach plutonów mogą być wydzielone sekcje, a w ramach kompanii mogą być wydzielone sekcje lub plutony.

Trzy poziomy kierowania są ściśle ze sobą powiązane i zależne od wielkości zdarzenia, występujących zagrożeń, długotrwałości działań, trudności w prowadzeniu działań. W rzeczywistości w momencie przyjazdu do zdarzenia pierwszych sił i środków, z których uprawniony dowódca jest pierwszym KDR i kieruje działaniami do momentu przybycia uprawnionego dowódcy wyższego szczebla. Im zdarzenie będzie większe, a co za tym idzie bardziej skomplikowane organizacyjnie, tym wzywane będą większe ilości sił i środków ratowniczych na miejsce zdarzenia wraz z dowódcami uprawnionymi do przejmowania kierowania na wyższych poziomach. W ogólnym rozumowaniu można stwierdzić, iż poziom kierowania wzrasta wraz ze stopniem organizacyjnego skomplikowania działań ratowniczych.

Najniższy poziom kierowania, który występuje podczas każdych działań ratowniczych to interwencyjny – „... realizowany jest w strefie zagrożenia lub strefie działań ratowniczych, w celu realizowania czynności ratowniczych oraz zapewnienia bezpieczeństwa ratownikom; kierowaniu interwencyjnemu podlegają siły nieprzekraczające wielkością jednej kompanii”¹⁵. Na poziomie interwencyjnym kierowanie działaniem ratowniczym przejmują ratownicy z jednostek ochrony przeciwpożarowej, posiadający kwalifikacje do kierowania działaniem ratowniczym.

Drugi poziom kierowania to taktyczny – „... realizowany na granicy strefy zagrożenia lub poza nią w celu wykonania przyjętych taktyk lub określonej strategii oraz nadzoru nad kierowaniem interwencyjnym; kierowaniu taktycznemu podlegają siły nieprzekraczające wielkością jednego batalionu lub siły, w których składzie znajdują się specjalistyczne grupy ratownicze”¹⁶. Ponadto kierowanie działaniem ratowniczym na poziomie taktycznym „jest realizowane ze stałego lub ruchomego stanowiska dowodzenia, usytuowanego w miejscu umożliwiającym ocenę rozwoju sytuacji”¹⁷. W myśl literatury przedmiotu¹⁸ stanowiskiem dowodzenia w ramach działań ratowniczych nazywane jest miejsce pracy dowódcy, który kieruje działaniami

15 Rozporządzenie o ksrg.

16 Ibidem.

17 Ibidem.

18 Gierski E., Efektywność dowodzenia, Firex, Warszawa 1997.

ratowniczymi, ewentualnie też pracy jego sztabu, jeżeli został powołany, w czasie większych zdarzeń. Miejscem typowanym na stanowisko dowodzenia może być pomieszczenie, część budynku lub budynek zajęty w tym celu w ramach przysługujących uprawnień, pojazd operacyjny lub namiot, z którego kieruje się działaniami ratowniczymi.

Najwyższy poziom kierowania, poziom strategiczny – „... realizowany w celu określenia i przyjęcia niezbędnej strategii w likwidowaniu zagrożenia oraz nadzoru nad kierowaniem taktycznym; kierowaniu strategicznemu podlegają siły odwołów operacyjnych na obszarze województwa, siły centralnego odwołu operacyjnego lub siły przekraczające wielkością jeden batalion”¹⁹. Kierowanie działaniami na poziomie strategicznym jest realizowane ze stałego lub ruchomego stanowiska dowodzenia, które powinno być usytuowane poza strefą kierowania taktycznego lub ze stanowisk kierowania komendantów PSP.

Na rys. 2 przedstawiono podział poziomów kierowania z przydziałem osób uprawnionych do przejmowania kierowania na poszczególnych poziomach kierowania działaniem ratowniczym.

POZIOMY KIEROWANIA DZIAŁANIEM RATOWNICZYM				
INTERWENCYJNY	GRANICA GÓRNA wg. ILOŚCI SIŁ	TAKTYCZNY	GRANICA GÓRNA wg. ILOŚCI SIŁ	STRATEGICZNY
<ul style="list-style-type: none"> • członek OSP; • komendant gminny ochrony przeciwpożarowej, jeśli jest członkiem OSP; • strażak jednostki ochrony przeciwpożarowej; • dowódca zastępu PSP; • dowódca sekcji PSP; • zastępca dowódcy zmiany PSP; • dowódca zmiany PSP; • zastępca dowódcy jednostki ratowniczo-gaśniczej PSP; • dowódca jednostki ratowniczo-gaśniczej PSP; 	16	<ul style="list-style-type: none"> • zastępca dowódcy jednostki ratowniczo-gaśniczej PSP właściwej dla miejsca powstania zdarzenia; • dowódca jednostki ratowniczo-gaśniczej PSP właściwej dla miejsca powstania zdarzenia; • oficer lub aspirant wyznaczony przez komendanta powiatowego (miejskiego) PSP do kierowania w jego imieniu i na jego polecenie; • komendant powiatowy (miejski) PSP. 	80	<ul style="list-style-type: none"> • oficer wyznaczony przez komendanta wojewódzkiego PSP do kierowania w jego imieniu i na jego polecenie; • komendant wojewódzki PSP; • oficer wyznaczony przez Komendanta Głównego PSP do kierowania w jego imieniu i na jego polecenie; • Komendant Główny PSP.

Rys. 2. Osoby uprawnione do kierowania działaniem ratowniczym

Źródło: opracowanie własne

¹⁹ Ibidem.

Przejęcie kierowania działaniami powinno odbywać się sprawnie, w sposób jasny, zrozumiały i konkretny, być poprzedzone oceną sytuacji, zapoznaniu się z realizowanym zamiarem taktycznym oraz wielkością zasobów ratowniczych dostępnych na terenie akcji. Dowódcy przejmujący kierowanie interwencyjne, taktyczne lub strategiczne muszą zgłosić fakt przejścia do właściwego terytorialnie stanowiska kierowania PSP. Natomiast każdy przypadek braku możliwości kierowania działaniami ratowniczymi przez KDR wymaga przejścia kierowania działaniami ratowniczymi przez inną osobę²⁰.

Na rys. 3 został przedstawiony sposób oznakowania kierujących działaniem ratowniczym na różnych poziomach kierowania.

Rys. 3. Oznakowanie osób uprawnionych do kierowania działaniem ratowniczym na poszczególnych poziomach kierowania

Źródło: opracowanie własne

Dla wyróżnienia z grona ratowników uczestniczących w zdarzeniu osoby kierującej działaniem ratowniczym, rozporządzenie²¹ nakłada obowiązek oznakowania tej osoby w sposób widoczny dla innych uczestników działań ratowniczych. W ramach funkcjonowania ksrg wprowadzono odpowiednie oznakowanie w postaci dwubarwnych kamizelek w kształcie bezrękawnika:

²⁰ Zasady organizowania działań ratowniczych, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, marzec 2013 (dalej jako Zasady organizowania działań ratowniczych).

²¹ Rozporządzenie o ksrg.

- góra biała dół niebieski – dla kierującego działaniem ratowniczym na poziomie interwencyjnym;
- góra biała dół zielony – dla kierującego działaniem ratowniczym na poziomie taktycznym;
- góra biała dół brązowy – dla kierującego działaniem ratowniczym na poziomie strategicznym.

2. Stanowiska dowodzenia na potrzeby kierowania działaniem ratowniczym

Identyfikacja podstaw normatywnych i teoretycznych stanowisk dowodzenia

W celu wypełnienia wszystkich obowiązków kierującego działaniem ratowniczym w działaniach ratowniczych o większym stopniu skomplikowania, powinna być stworzona właściwa struktura organów kierowania i dowodzenia, a więc organizacja odpowiedniego stanowiska dowodzenia, które pozwoliłoby odpowiednio wspierać dowódcę w kierowaniu działaniem ratowniczym i dowodzeniu jednostkami na miejscu zdarzenia.

W obowiązujących aktach normatywnych, literaturze przedmiotu, zasadach organizacji i wytycznych wewnętrznych PSP można odnaleźć tylko szczątkowe informacje na temat stanowisk dowodzenia tworzonych i wykorzystywanych w trakcie prowadzonych działań ratowniczych. W żadnym z tych podstawowych dokumentów nie został wyjaśniony proces tworzenia oraz organizacji funkcjonowania stanowisk dowodzenia.

W § 25 ust. 2 rozporządzenia *w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego* odnaleźć można stwierdzenie, iż „kierowanie taktyczne jest realizowane ze stałego lub ruchomego stanowiska dowodzenia, usytuowanego w miejscu umożliwiającym ocenę rozwoju sytuacji”²². Nie ma w tym dokumencie definicji lub bliższych informacji, które mogłyby naszkicować obraz organizacji i wyposażenia stanowiska dowodzenia. W ramach tych przepisów nie odniesiono się, czy przy kierowaniu na poziomie interwencyjnym można wyznaczyć i korzystać ze stanowiska dowodzenia.

²² Rozporządzenie o ksrg.

Dodatkowo w ramach tego samego rozporządzenia w § 26 ust. 2 wskazano, iż „kierowanie strategiczne jest realizowane ze stałego lub ruchomego stanowiska dowodzenia, usytuowanego poza strefą kierowania taktycznego lub ze stanowisk kierowania, o których mowa w § 52”²³. W myśl tego stanowiskami kierowania są:

- na obszarze powiatu – stanowisko kierowania komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej (SKKP PSP)/SKKM PSP);
- na obszarze województwa – stanowisko kierowania komendanta wojewódzkiego Państwowej Straży Pożarnej (SKKW PSP);
- na obszarze kraju – stanowisko kierowania Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej (SKKG PSP).

Innymi słowy stanowiska kierowania są to elementy składowe poszczególnych komend PSP właściwych dla miejsca powstania i wielkości zdarzenia. Z tego miejsca zapewniona jest możliwość dysponowania jednostkami taktycznymi, prowadzenie działalności operacyjno-technicznej oraz współdziałania z innymi podmiotami ratowniczymi²⁴. Ich głównymi zadaniami są:

- przyjmowanie, kwalifikowanie oraz w razie potrzeby przekazywanie zgłoszeń alarmowych;
- dysponowanie zasobów ratowniczych do działań ratowniczych;
- wspomaganie i koordynacja działań ratowniczych;
- informacja przełożonych i organów administracji o rodzaju zagrożenia;
- przechowywanie i korzystanie z dokumentacji i danych w trakcie przebiegu działań ratowniczych.

Z powyższego opisu jednoznacznie wynika jakie są zadania oraz gdzie występują stanowiska kierowania.

Odmierna sytuacja występuje w przypadku próby zdefiniowania stanowisk dowodzenia. Zarys informacji na ten temat można odnaleźć w literaturze przedmiotu. W cytowanych z tych źródeł opisach zamieszczanych poniżej korygowano określenia, które współcześnie uległy zmianom. W myśl literatury przedmiotu²⁵ stanowiskiem dowodzenia w ramach działań ratowniczych

23 Ibidem.

24 Lipiński S., Organizacja walki z pożarami i prowadzenie działań ratowniczych, [w:] Lipiński S., Skuteczne ratownictwo. Fachowy poradnik dla służb ratowniczych, Wydawnictwo Verlag Dashofer, Warszawa 2005–2017 (dalej jako Lipiński S., Skuteczne ratownictwo).

25 Gierski E., Efektywność dowodzenia, Firex, Warszawa 1997.

nazywamy miejsce pracy KDR (zwanego pierwotnie dowódcą akcji ratowniczej – przyd. autorów), który jednoosobowo kieruje działaniami ratowniczymi przy zdarzeniu, ewentualnie też jest to miejsce pracy jego sztabu – jeżeli ten został powołany w czasie większych zdarzeń. Przy zdarzeniach na wielką skalę kierujący odcinkami bojowymi (gdzie zaangażowano kompanię lub batalion, zasadniczo sił odwodowych) powinni mieć przygotowane własne stanowiska dowodzenia. „Wybór stanowiska dowodzenia uzależniony jest od sytuacji pożarowej i terenowej, przy czym zasadą jest, że powinno być ono usytuowane:

- w miejscu, przy przewidywanym kierunku rozprzestrzeniania się pożaru, nie stwarzającym jednocześnie zagrożenia dla dowódców (obecnie KDR – przyd. autorów) i sztabu;
- tak, aby dowódca (obecnie KDR – przyd. autorów) miał możliwie najlepszy wgląd w teren pożaru lub odcinek, na którym wykonuje zadania, a zwłaszcza rejonu głównego kierunku natarcia”.

Ustalenie stanowiska dowodzenia nie oznacza, że dowódca (chodzi o: KDR poziomu nadrzędnego, KDR poziomu podległego, dowódcę odcinka bojowego niebędącego KDR i dowódcę pododdziału/oddziału – przyd. autorów), kierujący akcją ratowniczo-gaśniczą (akcją ratowniczą lub działaniem ratowniczym – przyd. autorów), odcinka bojowego lub poszczególnych pododdziałów nie mogą go opuścić. Wręcz przeciwnie, dowódca winien osobiście prowadzić rozpoznanie sytuacji pożarowej i wyników działań ratowniczych. Na stanowisku pozostaje łącznik dowódcy (KDR – przyd. autorów), a przy działaniach ratowniczo-gaśniczych (ratowniczych... – przyd. autorów) prowadzonych na dużą skalę, sztab. [...] Usytuowanie stanowiska dowodzenia kierującego akcją ratowniczo-gaśniczą (KDR – przyd. autorów) powinno być znane wszystkim dowódcom odcinków i ich łącznikom, a jeżeli teren pożaru nie jest podzielony na odcinki, to stanowisko dowódcy kierującego działaniami ratowniczymi (KDR – przyd. autorów) muszą znać dowódcy pododdziałów i ich łącznicy”²⁶.

Przedstawiona ogólna charakterystyka stanowiska dowodzenia z 1997 r. opiera się o wiedzę sprzed 20 lat. W ramach cytowanych opisów autor odnosi się tylko do działań zwalczających pożary. W okresie, w którym powyższa literatura powstawała istniała już Państwowa Straż Pożarna, ale nadal jeszcze służyła głównie do gaszenia pożarów.

26 Ibidem.

Na przestrzeni minionego czasu, w statystykach rocznych ogólnej liczby obsługiwanych zdarzeń udział ilości pożarów (P) zmalał na rzecz wzrostu miejscowych zagrożeń (MZ), który to trend ilustrują dane zamieszczone na rys. 4.

Rys. 4. Liczba interwencji jednostek ochrony przeciwpożarowej w latach 1993–2016
Źródło: opracowanie na podstawie Biuletynów informacyjnych PSP z lat 2005–2016

Kolejnym nielicznym źródłem nawiązującym do tematyki stanowisk dowodzenia są czasopisma branżowe, których możemy odnaleźć pewne informacje na ten temat. „Kierujący powinien wyznaczyć na miejscu akcji ratowniczej punkt dowodzenia (kierowania), zapewniający mu ogólny przegląd sytuacji i odpowiednio oznakowany. Takie postępowanie świadczy o zorganizowanym kierowaniu. W pierwszej fazie akcji może to być samochód operacyjny lub wybrane miejsce na terenie działań. Stąd dowódca kieruje akcją ratowniczą, tu organizuje spotkania z dowódcami odcinków bojowych, przedstawicielami władz, zarządzania kryzysowego, służb, inspekcji i innych instytucji. Dotyczy to rzecz jasna pierwszej fazy akcji, ponieważ później powinien zostać utworzony sztab działań ratowniczych, w skład którego weszliby przedstawiciele instytucji, o których mowa powyżej”²⁷.

27 Ranecki J., Podstawowy kurs dowodzenia, *Przegląd Pożarniczy* 2012, nr 11, s. 22–24.

W przedstawionym tekście autor posługuje się pojęciem „punktu dowodzenia”, którego nie odnajdziemy w żadnym akcie prawnym odnoszącym się do ochrony przeciwpożarowej. Zapewne intencją było odniesienie się do pojęcia stanowisk dowodzenia, które jest zawarte w rozporządzeniu o ksrg²⁸. W myśl autora miejscem na stanowisko dowodzenia może być pomieszczenie, część budynku, lub budynek zajęty w tym celu w ramach przysługujących uprawnień, pojazd operacyjny lub namiot, z którego kieruje działaniami ratowniczymi.

Z powyższych źródeł wynika, iż w celu prawidłowego prowadzenia kierowania działaniem ratowniczym siłami i środkami w większej ilości lub gdy w działaniach ratowniczych udział biorą specjalistyczne grupy ratownicze niezbędnym jest organizowanie stanowiska dowodzenia na potrzeby KDR. W ramach analizy dokumentów w zakresie wytycznych, procedur czy zasad organizacji funkcjonujących w ramach PSP i ksrg stwierdzono, iż brakuje wytycznych i koncepcji odnoszących się do organizacji stanowiska dowodzenia KDR.

Stanowiska dowodzenia stosowane do działań w zdarzeniach na drogach publicznych

W wyniku rozpoznania problematyki stwierdzono, iż w ramach PSP oraz ksrg standardowym narzędziem pracy każdego przybyłego na miejsce zdarzenia dowódcy wchodzącego w rolę KDR jest środek łączności w postaci radiotelefonu przenośnego (nasobnego). Radiotelefony zgodnie ze swoją funkcją stosuje się jako narzędzia przekazywania informacji w ramach dowodzenia i współdziałania w trakcie zdarzenia.

Kolejnym elementem charakterystycznym w trakcie rozwijających się działań jest wykorzystanie przez KDR-a samochodu operacyjnego typu SLOp (w myśl oznaczenia pożarniczego – samochód specjalny, lekki, operacyjny). Tego typu samochodem operacyjnym na bazie samochodu osobowego jest pojazd, którym przybył na miejsce zdarzenia odpowiedni dowódca (dowódca JRG lub komendant powiatowy/miejski PSP).

Natomiast w przypadku zdarzeń o bardzo dużym stopniu skomplikowania oraz wykorzystaniu dużej ilości sił i środków (w przypadku wyko-

28 Rozporządzenie o ksrg.

rzystania pododdziałów w formie kompanii, lub oddziałów batalionowych), są dysponowane na miejsce zdarzenia specjalne samochody dowodzenia i łączności (SDiŁ – samochód specjalny, średni, dowodzenia i łączności), które są przydatnym narzędziem wspomagającym KDR.

Rys. 5. Przykładowy samochód operacyjny

Źródło: opracowanie własne

W celu realizacji wytycznych zawartych w rozporządzeniu *w sprawie szczegółowych zasad wyposażenia jednostek organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej*²⁹, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej wprowadziła nowe standardy samochodów typu dowodzenia i łączności (SDiŁ). Wprowadzony podział w rozporządzeniu wyszczególniał 2 typy samochodów dowodzenia i łączności:

- kompanijny samochód dowodzenia i łączności,
- batalionowy samochód dowodzenia i łączności.

²⁹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 listopada 2014 r. w sprawie *szczegółowych zasad wyposażenia jednostek organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej* (Dz.U. z 2014 r., poz. 1793) (dalej jako Rozporządzenie o wyposażeniu jednostek PSP).

W ramach przepisów zawartych w rozporządzeniu³⁰ zdefiniowano minimalną liczbę takich pojazdów oraz ich podział na terenie kraju. W myśl powyższych przepisów rozmieszczenie i liczba kompanijnych samochodów dowodzenia i łączności powinny umożliwić dojazd w czasie do 60 minut w każde miejsce województwa, przy zachowaniu możliwości wykorzystania zasobów sąsiedniego województwa. *„Kompanijne samochody dowodzenia i łączności wykorzystywane są do wsparcia działań na poziomie taktycznym. Stacjonują w komendach powiatowych lub miejskich, gdzie stopień skomplikowania ich obsługi powinien możliwie być najmniejszy, przy zachowaniu wymaganej funkcjonalności”*³¹. W zabudowie tego typu samochodów zorganizowano 2 miejsca pracy dla dyspozytorów oraz 4 miejsca dla dowódcy i członków sztabu. Możliwe jest też zorganizowanie pracy członków sztabu poza samochodem, np. pod markizą samochodu lub w namiocie.

Rys. 6. Przykładowy kompanijny samochód dowodzenia i łączności

Źródło: opracowanie własne

³⁰ Rozporządzenie o wyposażeniu jednostek PSP.

³¹ Kucharski M., Kompanijny samochód dowodzenia i łączności, *Przegląd Pożarniczy* 2016, nr 6, s. 28–31.

Drugi zaś typ samochodu dowodzenia i łączności to batalionowy. W myśl przepisów³² batalionowy samochód dowodzenia i łączności powinien przypadać jeden na każde województwo. „Samochód ma połączyć kilka elementów służących do sprawnego dowodzenia. Pierwszym jest łączność radiowa, będąca podstawowym środkiem komunikacji podczas działań ratowniczych. Obecnie istotną potrzebą jest integracja łączności radiowej z innymi służbami lub innymi systemami, w tym cyfrowymi. Drugim elementem poprawiającym organizację działań ratowniczych jest dostęp do łączności telefonicznej. Trzecim natomiast – dostęp do aktualnych danych operacyjnych, gromadzonych najczęściej w zasobach jednostek macierzystych. Dowodzący na poziomie strategicznym może widzieć i słyszeć to, co dzieje się podczas zdarzenia, a dodatkowo analizować zapisane dane systemów rejestracji głosu i obrazu.”³³.

Rys. 7. Przykładowy batalionowy samochód dowodzenia i łączności

Źródło: opracowanie własne

Samochody dowodzenia i łączności batalionowe przeznaczone są do wykorzystywania podczas kierowania dużymi związkami taktycznymi, np. batalionu, w skład którego wchodzi trzy do pięciu kompanii, a także

32 Rozporządzenie o wyposażeniu jednostek PSP.

33 Kucharski M., Batalionowe samochody dowodzenia i łączności, *Przegląd Pożarniczy* 2016, nr 7, s. 34–37.

podczas pracy sztabu akcji. Analiza dysponowania do zdarzeń tego typu samochodów wykazuje małą częstość ich wykorzystywania, niezależnie od faktu, że w skali kraju jest ich niewiele, tyle ile komend wojewódzkich PSP. Są to pojazdy batalionowe, więc tak jak rzadkie jest występowanie rozległych zdarzeń, uruchamianie tego związku taktycznego z zapleczem środków wsparcia również jest sporadyczne.

Nadmienić tu należy, że z uwagi na dość rzadkie działania prowadzone na większą skalę brak jest danych statystycznych zapewniających możliwość dokonania pełniejszej analizy funkcjonowania w praktyce omawianych samochodów.

W dalszej części rozważań autorzy wyrażają opinie swoje czerpane z doświadczeń wyniesionych z uczestnictwa w ćwiczeniach i szkoleniach doskonalących oraz pozyskane podczas zajęć dydaktycznych prowadzonych w Szkole Głównej Służby Pożarniczej od funkcjonariuszy PSP uczestniczących w działaniach ratowniczych i obsługujących omawiane pojazdy podczas ćwiczeń.

Dotychczasowe doświadczenia pokazują, iż batalionowe samochody dowodzenia i łączności są rzadko wykorzystywane podczas rutynowych działań ratowniczych, lecz w przypadku dużych zdarzeń odgrywają i oczekiwać należy, iż w przyszłości odgrywać mogą istotną rolę w sprawnym przebiegu procesu dowodzenia.

W skład wyposażenia tego typu samochodów wchodzi głównie sprzęt służący:

- łączności radiowej i telefonicznej z zakresu łączności dowodzenia i współdziałania z innymi służbami,
- dostępu do baz danych zasobów jednostek macierzystych,
- monitoring (kamery) sytuacji i rejestrację przebiegu działań.

Zdaniem autorów samochody te mogą być wyposażone w odpowiednie narzędzia, które wpłynęłyby na zwiększenie efektywności prowadzenia działań. Celowym byłoby wyposażenie tych samochodów w sprzęt i oprogramowanie komputerowe zapewniające rozwinięcie możliwości zakresu realizacji zadań wspomagających proces decyzyjny KDR, właściwych dla pracy sztabowych zespołów analiz i logistyki, tj.:

- prognozowania rozwoju zagrożeń,
- kalkulacji sił i środków,
- weryfikacji rozwinięć układów zaopatrzenia wodnego podczas działań gaśniczych,

- nadzoru uczestnictwa i czasu pracy w strefach zagrożenia ratowników,
- rejestrowania rozbioru środków z zasobów logistycznych.

Wyrazić tu należy dygresję, iż najczęściej w trakcie przeprowadzanych działań ratowniczych, w których stosuje się samochód dowodzenia i łączności, KDR jest wspomagany tylko sprzętem łączności, a sam pojazd wykonywane jest na potrzeby odpraw dowódców.

Podsumowanie i wnioski

1. Analiza przeglądowa stanu regulacji normujących tryb organizacji i prowadzenia działań ratowniczych wskazuje na istnienie rozwiązań wspomagających pracę KDR-a w skali adekwatnej do wzrostu zasięgu zarządzania na coraz wyższych poziomach kierowania.
2. Struktury organizacji PSP i ksrq przewidują zabezpieczenie wydolności procesu kierowania rozległymi przedsięwzięciami ratowniczymi poprzez rozwiązania wspomagające pracę KDR-a za pomocą stanowisk kierowania komendantów PSP, sztaby akcji ratowniczych, sztaby oddziałów odwodowych oraz stałe i mobilne stanowiska dowodzenia.
3. Przeprowadzona analiza aktów normatywnych i praktyki operacyjnej wykazała zakres powoływania mobilnych stanowisk dowodzenia na potrzeby działań ratowniczych, w tym dedykowanych dla działań przy zdarzeniach na drogach publicznych.
4. W znacznym zakresie mobilne stanowiska dowodzenia są przewidziane przepisami na potrzeby organizacji doraźnych działań ratowniczych oraz w strukturach szeroko rozumianych odwodów operacyjnych.
5. Na podstawie doświadczenia autorów oraz analizy literatury przedmiotu zasadne jest doskonalenie rozwiązań dotychczas przyjętych, a dotyczących przygotowania, szkolenia załóg, dysponowania i udziału mobilnych stanowisk dowodzenia dla zadań realizowanych na niższych poziomach kierowania.
6. Przeprowadzona analiza stanu unormowań w obszarze problematyki prawnej stanowisk dowodzenia wykazała brak standaryzacji co do organizacji, funkcjonowania i wyposażenia mobilnych stanowisk dowodzenia.
7. Celowym wydaje się uzupełnienie stanu przygotowania mobilnych stanowisk dowodzenia o dokumentację instruktarsową dedykowaną poszczególnym pojazdom, usprawniającą możliwość sprawnego przysposobienia do obsługi urządzeń stanowisk przez osoby ze zmieniających się składów załóg.

8. Rozważyć możliwość doposażenia pojazdów SLOp dla możliwości pełnienia funkcji mobilnych stanowisk dowodzenia na większą niż aktualnie skalę dla działań ratowniczych w zdarzeniach na drogach publicznych.
9. Opracować metodykę przeprowadzania szkoleń i ćwiczeń wariantowych dla doskonalenia zawodowego pracy załóg mobilnych stanowisk dowodzenia realizujących zadania wsparcia decyzyjnego dla KDR.

Literatura

- [1] Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. 1991 Nr 81 poz. 351 z późn. zm.).
- [2] Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. 1991 Nr 88 poz. 400 z późn. zm.).
- [3] Rozporządzenie ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania i współdziałania jednostek ochrony przeciwpożarowej biorących udział w działaniu ratowniczym (Dz.U. 2013 poz. 709).
- [4] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz.U. 2017 poz. 1319).
- [5] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 listopada 2014 r. w sprawie szczegółowych zasad wyposażenia jednostek organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. 2014 poz. 1793).
- [6] Gierski E., Efektywność dowodzenia, Firex, Warszawa 1997.
- [7] Lipiński S., Organizacja walki z pożarami i prowadzenie działań ratowniczych, [w:] Lipiński S., Skuteczne ratownictwo. Fachowy poradnik dla służb ratowniczych, Wydawnictwo Verlag Dashofer, Warszawa 2005–2017.
- [8] Kucharski M., Kompanijny samochód dowodzenia i łączności, *Przegląd Pożarniczy* 2016, nr 6.
- [9] Kucharski M., Batalionowe samochody dowodzenia i łączności, *Przegląd Pożarniczy* 2016, nr 7.
- [10] Ranecki J., Podstawowy kurs dowodzenia, *Przegląd Pożarniczy* 2012, nr 11.
- [11] Zasady organizowania działań ratowniczych, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa marzec 2013.